

Ivica Šimić

Kazalište participacije

- kazalište sudjelovanja publike u predstavi

Kazalište participacije *Kraljevna na zrnu graška*

Krajem 1970-ih i u 1980-im godinama, jedan je od svjetskih trendova u kazalištu za djecu, a posebno u kazalištu s djecom, bilo tzv. *kazalište participacije*. Taj se koncept povezivao s razmišljanjem o tome kako bi djeca trebala aktivno sudjelovati u stvaranju predstave "do autorstva". Za razliku od *kazališta u obrazovanju*, ovaj koncept nije nudio didaktičke mogućnosti, nego je želio razvijati kreativnost i pobuditi aktivno sudjelovanje svoje publike.

Prva predstava kojom je kazalište Mala scena započelo svoj kazališni put 1986. pripadala je upravo tom usmjerenju i odražavala želju da publici uključuje u predstavu kao aktivnog sudionika¹.

Na pozornicu dolazi glumac, Pričalo, pozdravlja se s djecom, upoznaje se

osobno s nekima od njih i obraća im se izravno kao pripovjedač koji će im ispričati priču. Četvrtog zida nema i od samoga početka publika je dio predstave. Na pozornici stoji drveni sanduk koji treba otvoriti da bi se došlo do priče. Pripovjedač s užasom otkriva da je izgubio ključ i da ne može otvoriti sanduk pa prema tome neće biti ni predstave. Pozdravlja se i odlazi, ali iz publike reagira Malena, glumica koja je od početka u gledalištu kao gledateljica i zahtijeva da se priča ispriča pod svaku cijenu. Dolazi na scenu i predlaže Pričalu da zajedno s djecom u publici izmisle ključ kojim će otvoriti sanduk jer *ako se žaba može pretvoriti u princa, onda i izmišljeni ključ može otvoriti sanduk*. Djeca moraju zažmiriti, okrenuti leđa pozornici kako ne bi virila i okrenuti se kad Pričalo izbroji do tri. Nakon niza pokušaja i promašaja u kojima se glumci pretvaraju u žabe, dube na glavi i nakon što djeca "izmisle" spužvaste jastučice koji padaju "s neba", na pozornici se pojavljuje i glazbenik imenom Ključ koji svojom glazbom uspijeva otvoriti sanduk i priča može početi. Djeca su "sve sama izmislila" i omogućila da se ispriča priča.

Kraljevna na zrnu graška, Ivica Šimić i Vitomira Lončar

Imati nadzor nad svojim vlastitim umjetničkim proizvodom, čini se imanentnim umjetničkom prosegom, a odricanje od prava autorstva nasilnim.

U prvim izvedbama, glumci su najviše problema imali upravo s kreativnom djecom koja su pod svaku cijenu htjela dokazati da se sanduk može otvoriti bez obzira na ključ ili da vide ključ u nekom drugom objektu ili na nekom drugom mjestu. Na samoj praznjoj izvedbi, u srpnju 1986. u dječjem vrtiću Tratinčica, dječak iz prvog reda skočio je na pozornicu htijući dokazati kako se sanduk može otvoriti i kako glumci jednostavno "nemaju pojma". Potpuno nespreman na tu reakciju, Pričalo je sjeo na sanduk i jednostavno nije dopustio djetetu da ju otvori. Nakon tog iskustva, ugrađen je sigurnosni mehanizam kako se sanduk ne bi mogao tek tako otvoriti.

Taj trenutak u kojem se predstava "istrгла kontroli" bio je cilj predstave pa ipak, glumci to nisu dopustili. Imati nadzor nad svojim vlastitim umjetničkim proizvodom, čini se imanentnim umjetničkom prosegom, a odricanje od prava autorstva nasilnim.

Drugi dio predstave, lutkarska je priča o *Kraljevni na zrnu graška* u kojoj djeca također sudjeluju. Jastučići koji su "pali s neba" podijeljeni su djeci u prvom dijelu i oni će ih na kraju predstave donijeti na pozornicu kako bi Kraljevni omogućili mekanu postelju u kojoj neće osjetiti zrno graška. Djeca su tijekom predstave naučila i refren uspavanke

koju zajedno s Pričalom pjevaju Kraljevni te je tako sudjelovanje djece znatno i značajno.

Nakon tisuće odigranih predstava u kojima se djeca ponašaju onako kako glumci žele, u kojima je kontrola publike potpuna bez obzira na to što se na prvi pogled događa kreativno sudjelovanje, možemo utvrditi da je *Kraljevna na zrnu graška* jedan od najuspješnijih ako ne i najuspješnijih produkt kazališta Mala scena, ali ona nikako nije poticaj publici na "kreativno, umjetničko stvaranje do autorstva". Uistinu, publika sudjeluje u predstavi, pa čak dolazi i na pozornicu, ali tu nema govora o kreativnosti, a kamoli o umjetničkom stvaranju, već više o manipulaciji publikom. Na neki čudan način, izgleda da publika voli biti manipulirana i vođena od glumaca i to je otkriće možda jednako veliko kao i razočaranje nemogućnošću otvaranja strukture predstave prema autorstvu publike.

Pale sam na svijetu

U jesen 1986. godine nastala je još jedna predstava kazališta participacije po kojoj se Mala scena i danas prepoznaje: *Pale sam na svijetu*, danskog pripovjedača Jensa Sigsgaarda u režiji Radovana Milanova i izvedbi

Pale sam na svijetu, Ivica Šimić

Ivica Šimića.² U priči, Pale se koristi svim "blagodatima" činjenice da živi sam na cijelom svijetu, ali kada shvati da je ipak ljepše živjeti u društvu prijatelja i obitelji, probudi se iz sna. U predstavi Ivica Šimić uključuje publiku tako što dijeli s njima zamišljeni sladoled, kolače, voće, pita ih o tome što učiniti u određenoj situaciji (što učiniti s novcem koji mu ne treba ili kako zaustaviti jureći tramvaj), uči ih pjesmicu koju publika kasnije zajedno s njim pjeva itd. Iako ne u tolikoj mjeri kao *Kraljevna na zrnju graška*, i ova predstava računa na sudjelovanje publike i kao u slučaju *Kraljevne na zrnju graška*, i *Palu samoğa na svijetu* pratile su svakojake zgode koje su tresle same temelje konstrukcije o "kazalištu participacije do autorstva publike".

Praizvedba *Pale* odigrana je u jesen 1986. u vrtiću u Novom Zagrebu. Predstava je trajala oko dva sata jer je glumac ulazio u dijalog sa svakom intervencijom pokušavajući slijediti načelo "autorstva". Pripremljena struktura pritom se potpuno raspala, a pitanje je koliko je od priče uopće ostalo u toj igri s publikom.

Na jednoj je pak izvedbi glumac dopustio posebno kreativnom djetetu da vodi priču pokušavajući se "boriti"

i nositi s njim. Potpuno poražen od djeteta, glumac je morao odustati od igre da bi očuvao integritet predstave i omogućio ostaloj publici da dobije ono po što je i došla – priču ispričanu kazališnim jezikom, a ne slobodnu igru u kojoj je sve moguće i u kojoj je sve neizvjesno. Nakon tog iskustva u kojem je dječja mašta i kreativnost potpuno porazila artificialnost pripremljenoga predloška, koncept autorstva publike doživio je poraz jer se predstava morala vratiti u pripremljeni obrazac i održati do kraja u pripremljenoj formi zbog ostalih stotinjaka djece koja nisu bila spremna "autorski" sudjelovati.

U svom istraživanju kazališta participacije, Mala scena najdalje je otišla s predstavom *Stvaramo bajku*, što je ujedno označilo i kraj istraživanja ovoga tipa predstava za djecu.

*Stvaramo bajku*³

Zvezdana Ladika, redateljica koja je obilježila kazalište za djecu u Hrvatskoj od 1960-ih do 1990-ih godina, glumcima je ponudila sljedeći okvir za igru: Zmaj je oteo malo dijete koje je čuvala djevojčica na livadi. Ona kreće u

Potpuno poražen od djeteta, glumac je morao odustati od igre da bi očuvao integritet predstave i omogućio ostaloj publici da dobije ono po što je i došla – priču ispričanu kazališnim jezikom, a ne slobodnu igru u kojoj je sve moguće i u kojoj je sve neizvjesno.

potragu za malim bratom i prolazi preko livade, potoka, kroz šumu dok ne dođe u dvorac gdje mora pronaći sobu u kojoj je njezin Braco. Naravno, slijedi joj i put natrag, a na tom putu mora bježati od Zmaja. Glumci su pripremili kostime, pjesme i osnovne dijaloge, a sve je ostalo, izgradnja scenskog dispozitiva, razgovor s djecom, ostavljeno improvizaciji.

Predstava se igrala u vrtićima unutar skupina djece koja su bila u prostoru zajedno s glumcima i koji bi s njima gradili i potočić, i livadu, i dvorac, i sve ono što je bilo potrebno za igru. Na taj je način publika istovremeno i igrala u predstavi, predlagala rješenja, ometala Zmaja ili pomagala djevojčici, govorila gdje je Braco i promatrala i pratila radnju. Predstava se izvodila s promjenjivim uspjehom i različitim rezultatima što je ovisilo o kreativnosti djece i spremnosti da se u kazališnom činu sudjeluje kao u igri.

No bez obzira na različite domete pojedinih izvedaba, predstava nikad nije dosegla "umjetničku" razinu nego se uglavnom pretvarala u dječju igru u kojoj se gubila granica umjetničkog stvaranja s manipulacijom i dirigitiranim reakcijama djece. Nažalost, pravo "autorstvo" djece nikada nije dosegnuto, a više je sve to sličilo organiziranoj igri i manipulaciji.

Završni komentar

Različita su iskustva nakon što se ispitala mogućnost sudjelovanja publike u predstavi. Za mnoge je taj postupak predstavljao samo manipulaciju, a ne i istinski kreativan i stvaralački čin, dok je za druge to bio put prema uključivanju publike u stvaranje predstave. Istra-

živanje *kazališta participacije* koje bi dovelo do "autorstva publike" nije se nastavilo.

Danas, nakon više od dvadeset godina, kao sudionik svih tih pokušaja mislim da se u njima uopće nije ni radilo o autorstvu publike, nego o čistoj manipulaciji i kontroliranju reakcija. Pitanje koje ostaje otvoreno jest zbog čega se glumci nisu usudili krenuti u istraživanje autorstva publike! Danas držim da je to u prvome redu zbog zadržavanja i očuvanja svojeg vlastitog autorstva i želje da glumac uistinu bude umjetnik, a ne animator koji će druge navoditi na umjetnički čin. Publika pak s druge strane, pasivna po svojoj naravi, želi biti manipuliranom, želi da joj se probude emocije, ali ne želi sudjelovati, nego želi ostati u mraku skrivena od pogleda drugih. Djeca se pak žele igrati, ali u tom trenutku kazalište gubi svoju osnovnu funkciju da prikazivanjem utječe na "osjetila onih kojima je predstava namijenjena"⁴ – svojih gledatelja. *Kazalište participacije* nikad se nije izborilo za reprezentativno mjesto u kazališnome životu, a publika se vratila u sigurnost pasivne pozicije promatrača koju će glumci s više ili manje uspjeha zabavljati s pozornice.

¹ Uvodni je dio napisao Ivica Šimić, tekst songova Zvezdana Ladika, tekst priče *Kraljevna na zrnju graška* Jirži Sreda, skladatelj je prve verzije glazbe Ladislav Tulač, skladatelj druge verzije glazbe Ivica Šimić, režija kolektivna. Predstavu od 1986. igraju Ivica Šimić i Vitomira Lončar. U razdoblju od 1986. do 1989. u predstavi je sudjelovao i Ladislav Tulač.

² Songove uglazbio Ivica Šimić.

³ Autorica Zvezdana Ladika, glazba Srećko Zubak, igrali su Vitomira Lončar, Ivica Šimić i Branko Supek.

⁴ W. Shakespeare *Oluja*